

III. A református egyházközség története

Amint azt már egy korábbi fejezetből tudjuk, a végzetes mohácsi csatában két érsek és öt püspök is elesett, ami nagyban meggyengítette az addig hatalmas és erős magyar katolikus egyházat és a főpapságot, Magyarország vesztére. Ez is egyik okává lett annak, hogy Mohács után szabadabban terjedhetett a vallásszabadság új eszméje az ország keleti felében, Erdélyben is. Ez az országrész volt az egyetlen terület Európában, ahol a protestantizmus térfoglalásának egészen bár néha felhők tornyosultak, a reformáció szellemének térhódítását nem tudták megakadályozni.

A megreformált vallásért vívott küzdelemben és a későbbi sikerben Erdély területén Brassónak és Kolozsvárnak jutott elsőrendű szerep. A reformáció terjesztői sorában a magyar ajkúak közül főként Heltai Gáspár kolozsvári tudós-lelkész, míg a német ajkúak közül a Luther tanait hirdető Honterus János buzgólkodott. Bod Péter 1749-től magyarigeni református lelkész, neves egyházi és történetíró *Magyar Athenas* című munkájában így emlékezik meg Heltai Gáspárról: „Ő tanult Wittenbergában s 1549-ben visszajövvén Erdélybe, lett kolozsvári pap, követte – úgy látszik mindenkor azt a szentenciát az Úr vacsorája matériájában, amelyet a reformátusok követnek.” [10c.]

A reformáció terjedését nagyban előmozdította, hogy a reformátorok lefordították magyar nyelvre a Bibliának előbb egyes részeit, később az egészet, mint Heltai Gáspár, majd pedig kinyomtatták és a nagyközönség kezébe adták. Kezdetben Erdélyben is Luther tanai terjedtek el, de korán ismertté váltak Zwingli nézetei is, a kálvini reformáció pedig a XVI. század közepe táján érte el csúcspontját. Erdélyben a tordai (1563) és a nagyenyedi (1564) zsinatokon váltak külön felekezetre a magyarok és a szászok.

1557. június 1-én Tordán, írott törvényben hoznak bölcs és humánus határozatot, amely szerint: „Clementer consentimus, ut quisque teneret eam religionem, quam vellet”, azaz „Kegyelmesen megegyezünk abban, hogy mindenki azt a vallást kövesse, amelyet akar.” [10c.] Ugyanakkor kimondták azt is, hogy a protestánsok között felmerült egyenlenségek és különféleségek megszüntetése végett „akár nemzeti zsinat” lesz tartandó. [98., 309. l.] Kevéssel ezután, 1563-ban a kolozsvári országgyűlés hozta meg a következő határozatot: „Unusquisque eam, quam meluerit religionem et fidem amplecti et concionatores suae religionis libere alere possit”, magyarul: „Kinek-kinek teljes szabadságában állandó arra a hitre térni, amelyikre tetszik és maga számára papot tartani.” [10c.]

A XVII. század kezdetén az új hit követőinek üldözése a nagy protestáns fejedelmek vezette felkelésekhez vezetett. A Bocskai István fejedelem (1557–1606) vezette felkelés eredményeként, de már az ő halála után, a bécsi békekötés és az 1608. évi országgyűlés törvénycikkei szabad vallásgyakorlatot biztosítottak a protestánsoknak, az egész magyar királyság területén. Bethlen Gábor (1540–1629) küzdelmei a templomok használatát, az I. Rákóczi György (1593–1648) felkelését befejező linzi béke (1645) pedig a tornyok, harangok és temetők protestánsok által való használatát is biztosították. Részint tehát ilyen szerencsétlen, részint azonban kedvező körülmények között kezdődött el és ért véget az erdélyi részek hitújítása, melynek legnevezetesebb és meghatározó korszaka az 1545–1571 közötti időre esik. Az 1880. évi debreceni zsinat a megreformált egyháznak hivatalosan az „Evangélium szerint reformált egyház” nevet adta. Ezen egyházat napjainkban röviden és egyszerűen református egyháznak nevezzük.

A pókai református egyházközség létrejöttének esztendeje pontosan nem ismeretes, noha van leírás, amely szerint alakulási éve 1560 lett volna, [10g.] mely esztendő éppen a fent említett hitújítási korszak közepére esik. A XX. század első felében az egyházközség fennállásának legrégebb emléke a régi templomtól különálló, fából készült harangláb tartóoszlopain évszázadokon keresztül kongó két harang volt. Az értékes, műemlék számba menő, homokkő alapokon nyugvó és vastag tölgyfa ágakból mesterien megépített haranglábot minden valószínűség szerint az 1600-as évek közepe táján építhették. Lebontására az 1950-es évek elején került sor.

A kisebbik harangon gót betűkkel írva ez a felirat díszlett: „Sancta Maria ora pro nobis. 1F00.” Az utóbbi négy jel valószínű 1500-at jelent. A latin nyelvű felirat jelentése magyarul: „Szűz Mária, imádkozzál érettünk. 1500.” E felirat eleje és vége között két gyíkhöz hasonló alak volt kiképezve, női fejekkel, egymással szembefordulva. Egy előbbi fejezetből tudjuk, hogy ez a harang még abból az időből származott, amikor Pókában római katolikus egyház létezett, és annak már temploma is volt. Ez a régi harang napjainkban már nincs meg, mert az I. világháború idején a 109 kg-os harangot a nagyszebeni 12. hadtestparancsnokság hadi célokra igénybe vette, kilónként 4 korona kártérítésért, amint az a Görgényi Egyházmegyéhez 1917. december 11-én intézett körlevélből [47., 319. l.] kitűnik.

A nagyobbik, és későbbi keltezésű (1577) viselő harangon napjainkban is olvasható latin nyelvű felírás: „+ Verbum + domini + manet + in + aeternum + Fridr. + Laite + Anno + 15 + 77”. A felirat jelentése magyarul: „Az Úr szava megmarad örökké”. Az évszám és a megragadó köriratból arra lehet következtetni, hogy ezt a harangot már a református hitre tért hívek szerezték be, néhány évvel a pókai református egyházközség feltételezett megalakulása után. Korabeli feljegyzések szerint a két harang egyszerre történő megkongatása nem járt kellemes összhangzással. A kisebbik harang magára kongatva, csengettyűként hangzott, ezért az egyházközség 1908. március 7-én egy új harangot vásárolt 328 koronáért. A 84 kg-os harang felirata a következő volt: „Isten dicsőségére állította a pókai református gyülekezet 1908.” Az új harangnak a hívek csak egy része örvendett, mások elégedetlenek voltak kongásával. Mégis az új harangot nem csak ünnepeken, hanem mindennap délben is megszólaltatták, mindaddig, amíg az I. világháború szükségletei nem igényelték ezt is leszerelni és feláldozni hadi célokra. A most már csak ezt az egy harangot birtokló egyházközség helyzetén segített Adorján Lajos helybeli református lelkész, aki 1931-ben egy 13,5 kg-os kis harangot (csengettyűt) adományozott a híveknek, akkor 2294 lej értékben. A kis harang felirata a következő: „A pókai ref. egyháznak adományozta Adorján Lajos lelkész 1931.”

Napjainkban e két harang szava hívja a híveket vasárnap és más alkalmakkor Isten házába, de e harangok zúgnak akkor is, amikor az egyházközség híveit utolsó útjukra kísérik.

Még századunk elején az egyház levéltárában található legrégebb okmány egy 1688. évből származó ajándéklevél volt. Ez arról szólt, hogy ns. Csipolya János 99 dénárt ajándékozott a pókai református egyháznak, Bölkényi Mihály pókai pap és Szabó János regiusok aláírásával. Ehhez az összeghez az egyház még ugyanannyit hozzáadott, s „zálogosított” egy 10 vécás földet a Malompadja nevű dűlőben, Kisszász Györgytől. Ez a földterület a legközelebbi tagosítás idejéig az egyházközség birtokában volt, azután másnak jutott. [10g.] Az említett ajándéklevél e sorok írásakor még az egyház levéltárában található.

Az egyház fennmaradt, rendes anyakönyvei az 1789-es évvel kezdődnek. Kezdetben a lelkipásztor ugyanazon fejezetben, ugyanazon az oldalon jegyzete fel az összes népmozgalmi (keresztelés, esketés, halálozás) adatokat, később külön fejezetben. Az 1894. évi XXXIII. törvénycikk életbelépése után – amely előírta az állami anyakönyv, illetve a polgári népmozgalmi nyilvántartás vezetését is – az egyes egyházközségeknél bejegyzett nép-

mozgalmi adatoknak egyházi nyilvántartási jellegük maradt. 1789-től kezdődően a népmozgalmi adatok bejegyzése 3 kötetben jelent meg 1894-ig, a következőképpen:

I. kötet: – születés, keresztelés, elhalálozás:	1789–1824
II. kötet: – születés, keresztelés:	1825–1859
– elhalálozások:	1825–1863
– esketések:	1825–1859
– konfirmálás:	1858–1865
– újraoltás:	1847–1860
III. kötet: – esketések:	1859–1885
– keresztelés:	1859–1896
– konfirmálás:	1868–1896
– elhalálozások:	1863–1896

1. A régi református templom

Mivel az egyházközségnek ma már csak idősebb tagjai emlékeznek az 1942-ben lebontott régi templomra, a következőkben ezt az épületet és berendezésének fontosabb elemeit ismertetjük. Különösen szükséges ez azért, mert a második világháborúban a templom műzeális értékű mennyezeti festett kazettái korabeli feliratukkal, valamint a szószéki és úrasztali terítők is nagyjából elpusztultak, elvesztek.

Feljegyzések tanúsítják, hogy az egyházközségnek már megalakulása idején, a XVI. század közepétől fogva temploma volt. Ezt a templomot még a település római katolikus vallású hívei építették, amely azonban a XVII. század első felében a török és tatár dúlások során elpusztult. Ezek után, az 1625. évből fennmaradt adatok szerint, a falu nemes és nem nemes lakossága közmegegyezéssel új templom építésére határozta el magát. Az 1625 körül épült hajlék az előtte, ugyanezen a helyen állott, sokszögben záruló szentélyű középkori templom alapjaira épült. [91., 59. l.]

Századunk közepén a már több mint 300 éves öreg templomot az 1706–1707. évi újjáépítés után még 1942 tavaszáig használták. Építési anyaga a fa, illetve a sövény volt. Nagyságra nézve hossza 16,70 m, szélessége pedig 7,40 m volt. Méretei arra engednek következtetni, hogy az egyházközség akkori népessége már közel állt a maihoz. (Akkor és az azt követő időben a hívek lélekszáma általában növekedett, napjainkban viszont általában csökken.)

A templom belső építkezése, berendezése:

– a szószéket az épület északi oldalának közepe táján építették fából, de faragással miniatűr kőalapon. Lebontása előtt piros bársonyterítő borította be oldalait a következő felírással: „Isten dicsőségére szentelte özv. Albisi Károlyné Jánosi Zsuzsánna 1905 évben.”

Az épület keleti végén, az emeleten állott a

– kántori karzat, benne az éneket kísérő harmóniummal. Itt csoportosultak, főleg ünnepnapokon, azok a férfiak és gyermekek, akik a kántor éneklését kívánták segíteni.

A kántori karzattal szemben a nyugati oldalon épült a

– legénység karzata, ugyancsak az emeleten;

– 32 pad állott a hívek rendelkezésére, külön sor a férfiak és a nők számára. Ezenkívül még a templomnak mind az északi, mind a déli belső oldalán faragott deszkaszegélyekkel díszített két kisebb padja helyezkedett el a konfirmandusok vagy a vendég hívek számára.

Az épület közepén foglalt helyet a fából készített úrasztala (a legutóbbit 1908-ban készítette Szabó György helybeli asztalosmester, ajándékba).

A templom déli oldalán egy kis előcsarnok (portikus) volt kiképezve. Benne kétoldalt egy-egy fapaddal, ahol az elfáradt öregek istentisztelet előtt megpihenhettek. Az épület természetes megvilágítását a déli oldalon 4, a keletin 1 és az északi oldalon, a szószék mögött is 1, felső részén kettős boltívben végződő ablak biztosította. A templom bejárati ajtaja a déli oldalon volt, a már említett előcsarnokon keresztül. A nyugati oldali bejárati ajtóhoz ugyancsak egy kis fedett előcsarnokon keresztül lehetett eljutni. Az épület tetőszerkezetét, mennyezetének szigetelését fagerendák biztosították. Fedéséhez zsindeket használtak, mennyezetét pedig kazettás kiképzésben fenyőfadeszkból készítették.

A templomot már fennállása első félévszázadában nagyobb romlás érte, ami eredeti mennyezetét olyan súlyosan megrongálta, hogy azt 1666-ban meg kellett javítani. Sem a megújítás csonkult felirata, sem más adat nem tájékoztat arról, hogy a templomnak vagy mennyezetének megrongálódása miből következett be. A helyreállítás emlékére készült a mennyezet 1666-ból származó feliratos táblája, amelynek megrongált szövege csak két egyházközségi előljáró és Pókai Miklós nevével ismertet meg. Feljegyzések alapján megállapítható, hogy mind a festett kazetták, mind pedig a feliratos táblák egy része az 1666-os templomjavítás, más része pedig az 1706–1707. évi újjáépítés alkalmával készült.

A mennyezet megmaradt megrongálódott kazettáinak fő virágeleme a lilium, tulipán, cikóriavirág, a hatszirmú rózsza és a szegfű, stilizált formában. Az 1666-ból származó kazetták kivitelezője feltételezhetően Parajdi Ilyés János vándor székely asztalosfestő lehetett, aki még dolgozott a környéken (Tancson). [91., 59. l.]

A mennyezet egyik, 1666-ból származó tábláján ez a latin nyelvű szöveg volt olvasható [91., 243. l.]:

I. tábla: „Anno domini 1666
Die 11 Juny Regn [an]te Cel [sissimo] D [omino]
Principe Transilva [niae]
Michaele Apaffi
Cura ac industriae aedi
Lium Stepha [ni] Székely Et
Martini Maysis etc.”

II. tábla: „Respice Me Miserum
Tanto In Somno Re
Jacentem N [on ?] Bona [m]
Partem Christi [Meren
Tem].....Steph [an]i
.....SS B. Sz.....A.....R
Hunc [!] Operi Accessit
Benignitate G: Nic [o]l [a]i Pok [ai]

A templom 1706. évi újjáépítése valószínűleg egy nagyobb méretű javítás volt. Ekkor már néhány évvel utána vagyunk a Rákóczi-féle szabadságharc kitörésének. Minden bizonnyal ennek eseményei készítették a felírókat arra, hogy a szöveget a „Sok háborúságok között” szavakkal kezdjék. Íme a volt táblák feliratai:

I. tábla: „Anno 1706 / Sok háborúságok között is új / jonon építetett az Istennek / háza / nemzetes Naményi Sámuel / uram és házastársa Venter / Maria asszona/hüségese forgolódások munkájok és költségek által kiket /segítettek ezen pókai ecclesiabeli / lakosok.”

II. tábla: „Nevezetesen / nemzetes Sárosi Sigmond, Gálfi/ Mihály, Egyed János, Rabak Péter, / Budai Mihály / Naményi Gerson, Sárosi László / Murza Bálint és néhai Szabó / Mihály, akkori possessor uramék mind munka / mindpedig kölcségek segicsegekel / ácsmester / Gede Péter és szentegyházfiu is / Kelemen Györgyel. De a munkások / körül szívesen forgolodott Máyai Erdő György / akkori szolgája Naményi Sámuel úr / amna / k”. [91., 60. l.]

A templom mennyezetén még más vallásos jellegű latin nyelvű feliratok is olvashatók voltak, mint: „Disce mori mundo, vivere disce deo”, magyarul: „A világ szava örökkévaló.” „Timor Domini inicium Sapientis”: „Istennek tisztelete [félése] a bölcsesség jelképe.” Az épület főbejáratánál, az ajtó fölött, fennállásáig még olvasható volt – de már hiányosan – a következő, fekete festékkel írott szöveg: „...köven...haladott ez Isten házán ... Boldogok, akik lakóznak a te házadban és szüntelen téged dicsérnek. Boldog ember az, a kinek te erősege vagy és boldogok, az te ösvényeid. Mert jobb egy nap nekünk a te pitvarodban, hogy nem másutt ezer nap. Inkább akarnék az én istenemnek küszöbén ülni, hogy nem mint az gonosznak házában.” [39.]

A templom belsejének berendezését a következő ruhaneműek díszítették:

– a szószéklet egy sötét kávészínű, ezüst rojtos selyemterítő, rajta ezzel a felirattal: „A pókai eccla számára adta Gyárfás Lajos és neje Réz Anna, emlékbe 1870” (elveszett a második világháború idején);

– egy másik szószékterítő, piros bársony, arany rojtokkal és arany fonállal díszítve, rávarrva: „Isten dicsőségére szentelte Aáron Mária özv. Szentkirályi Gáborné, húsvét ünnepén 1883” (Egy darabja van csak meg. Aáron Mária előbb az 1868-ban Székelybőben, 38 éves korában elhunyt Tolvaly Benedek mérnök felesége volt. Pókában a Tolvaly család temetkezési helyén, a Bongortetőn van eltemetve.);

– egy zöld gyapjú papszék terítő, körzetén piros virágokkal, 4 szögletén 4 fehér rózsával díszítve, ezzel a körirattal: „A pókai ekléziának adta emlékül Szotyori Miklósné Nagy Polixénia 1870.”

– egy sötét, zöld színben játszó úrasztali terítő, szélein fekete rojtozattal, a következő felírással: „Ezen Úrasztali terítőt a pókai ref. eklésiának nemes Székely Imre és nője Csegedi Julianna csináltatta 1874-ben Május 24-én Imre nevű kedves fiók emlékére, ki meghalt 1870-ben 16 éves korában.” (Elveszett a második világháború alatt.);

– egy darab fehér, házilag szőtt úrasztali terítő, két szélén rózsaszín kockás sávokkal, középen és körzetén csipkével, „Csegedi Eszti Emlék 1894” felirattal (elveszett a második világháború alatt).

A régi templom kántorkarzatára az utolsó harmóniumot 1897-ben vásárolták, közadakozásból. Az adomány gyűjtését erre a célra Teleky József református lelkész, Fazekas Bertalan kántortanító és Csegedi János A. egyházközpontnok indították el 1896-ban. A harmónium árának kiegészítéséhez hozzájárultak az egyházközség távolban lakó tagjai is.

A templom ereklyéi (klenódiumok) egy, századunk elején történt felmérés alapján [30., 39. l.] (egy részük ma is megvan):

Úrasztali készletek, edények:

– ezüstpohár, lábas, kívül aranyozott, három aranyozott csüngővel, alján a felírással: „Náményi Sámuel, Venter Mária 1717”;

– egy másik ezüstpohár, aranyozott széllel, mintegy fél liter űrtartalommal, felirat nélkül;

– ezüstitányér, aranyozott széllel: „Anno 1791 Nyárádi Imre és Simon Anna” felirattal;

– egy kisebb ezüstitányér „Bojtos Mihály Ambrus ajándéka 1707 die 11 junii” felirattal;

– egy közönséges óntányér (elveszett);

– három darab ónkanna. Egyiken elől: „S.R.1641” felirattal, alján karcolva: „Pataki István”, az alja közepén: „S.R”;

– egy elefántcsontnyelű, tarka színű, gombos végű kenyérvágó kés;

– egy 5 kupás fa borospalack e felirattal: „Emlékül adta a pókai reform. eklésiának Zudor Zsófia Szikszai Elekné 1879 évben” (nincs meg).

Ruhaneműek (ládában tárolva):

– egy darab fehér abrosz, fehér csipkével körözött, kereken, szélein fehér virágokkal varrott. Vörös selyem betűkkel rajta e körirat olvasható: „1833. Az Isten tiszteletére készítette E.F.E.M.”;

– egy aranyfonállal, négyszögletén kivarrott patyolatkendő, közepén e körirattal: „Isten dicsőségére adta a pókai ecclanak 1712. Náményi Gersonné Rettegi Anna”;

– egy skófiummal varrott selyemkendő, zöld selyem rojtokkal körítve, rávarrva: „1746. die 1-a januarii obtulit Deo Sigismundus Szikszai.” Közepén zöld selyem kör és két címer;

– egy darab úrasztali kendő, gyolcsból, három rész vörös selyemmel, a negyedik rész közbül kék-vörös selyem, arany paszománttal, 4 szögletén 4 bojt, bélelve fehér lengyel gyolccsal, „1817. via Egyed-Boi Ebi V.E.R.V.” jelzéssel;

– egy selyemterítő, 4 sarkában búzavirág és kalász, körül aranykófiummal, közepén: „1899 Húsvét ünnepére Hofbauer Aurelné sz. Tolvaly Irmától”;

– egy fehér selyemterítő, körül selyem színes hímzéssel és aranycsipkével. Felirata: „Hofbauer Aurelné, sz. Tolvaly Irma ajándéka, 1925”;

– egy fehér, négyszögű madeira terítő, Tolvaly Róza ajándéka.

Fentiekén kívül még több mint tíz darab különböző terítő, kendő, pohártörlő és csipke tartozott a régi templom kegytárgyainak leltárába.

A századunk elején még létező régi egyházi épületek és melléképületek, mint a régi papi lakás, a tanítói lakás, a régi iskola, a harangozói lakás (a templom szomszédságában) az egyházközség pénztárából a hívek segítségével épültek, de hogy mikor, nem tudjuk, kivéve az iskolát. 1906-ban Farkas Jenő lelkipásztorsága idején határozták el a (rég) papi lakás átalakítását, egy szobával való megtoldását és újrafedését. A régi lakás szűknek és célszerűtlennek bizonyult. Az építkezés 1907-ben fejeződött be és 1600 koronába került. A hívek egy része fuvarozott, mások a földmunkálatokat végezték. Az ácsmunkát Pápai Lajos mezőcsávási ácsmester, a köművesmunkát a pókai Szántó (Bufa) Mihály, az asztalosmunkát ifj. Szabó György helybeli asztalosmester készítette. Az épület falának anyaga továbbra is a sövény és a vályog. Az említett lelkész 70 koronát adományozott az építkezés céljára.

2. Az egyházközség vagyona

Az egyház számadástára az 1764-es esztendővel kezdődött, amikor Damó Miklós lehe-
tett a lelkipásztor. Az említett évben az egyházközségnek 510 forintnyi vagyona volt,
közsükségletekre pedig 246 forint 53 krajcárt fordítottak. [25.]

Az egyházközség későbbi vagyonának alapjait a különböző adományok képezték:

– Agyagási Péter volt református lelkész (1845–1858) 14 forintot ajándékozott azzal a
meghagyással, hogy ennek kamataiból szegény iskolás gyermekeknek tanszereket vásárol-
janak;

– Gyárfás Lajosné Réz Anna 3 hold földet ajándékozott a felekezeti iskolának, 1907-
ben a jelenlegi temető útnak egy belső telket és egy 200 négyszögöl pusztai szőlőt;

– a református felekezeti iskola költségeinek fedezésére egy-egy hold földet adomá-
nyoztak a különböző volt földtulajdonosok: Sólymos István 1862-ben, Gyalai Korpos An-
na, Csécs Józsefné, Jakab Imre, Szotyori Miklós, id. Tolvaly Ferencz (1821–1893), Győrfi
Mária (Nagy András özvegye volt), Nagy Kálmán anyja, dr. Köntzey Gerőné, Nagy Ilma
nagyanyja.

Az egyházi vagyon gyarapításához hozzájárultak még kisebb adományokkal: Egyed La-
jos, Jakab Károly, Nyárády Izsák, Székely Imre és Zöld János. [39.]

Az első világháború előtti években az egyházközség vagyoni állapota az 1908-ban tör-
tént felmérés alapján a következő volt:

– az *ingatlanvagyon* (földbirtok): 53 katasztrális hold és 1001 négyzetöl, ami használat
szempontjából a következőképpen oszlott meg:

– egyházi használatban	28 hold és 1710 négyzetöl
– a lelkipásztor használatában	11 hold és 644 négyzetöl
– a kántortanító használatában	6 hold és 518 négyzetöl
– a felekezeti iskola használatában	7 hold és 1077 négyzetöl
– a harangozó használatában	190 négyzetöl
– <i>készpénz</i> , összesen:	14 282 korona 42 Ft.
– gabona magtárban:	tengeri 482 véka zab 307 véka

Ebben az időben a pókai református egyházközség vezetősége Farkas Jenő lelkipásztor-
ral az élen, a következő volt:

- egyházközségi gondnok: id. Nagy Imre;
- egyházmegyei képviselő: Nagy Sándor;
- presbiterek: Csegedi András, Csegedi Ferenc, Csegedi János Andrásé, Csegedi Sán-
dor, Csengeri János, Csinádi György, Gábor Mihály, Nagy Sándor, Tolvaly Ferencné;
- harangozó: Kovács György;
- egyházfi: Kelémen Imre. [39.]

Az 1948. évi államosítási törvény alapján az egyházközség minden ingatlan vagyonát
(szántóföldjeit, erdejét) elveszítette, kivéve a templomkertet, a paplakás körüli belsőséget és
a temetőt. Hasonló sorsra jutott a református elemi népiskola épülete és az azt körülvevő
belsőség is. Az 1989. évi fordulat után törvényesen 5 hektár szántóföld került vissza az egy-
ház tulajdonába.

3. Az egyházi szórványok sorsa

Az egyházi igazgatás szempontjából a pókai anyaegyházközség előbb a Görgényi Egyházmegyéhez tartozó, napjainkban pedig a jelenlegi Maros megye egy részén elterülő Marosi Egyházmegyéhez. A Görgényi Egyházmegye hatásköre azelőtt a volt Kolozs és Torda megyékre, továbbá Marosszék egy részére terjedt ki, a második világháború előtt pedig az akkori Maros megye 29 anyaegyházát, leányegyházait és szórványait foglalta magába. [63., 139. l.]

A rendelkezésünkre álló feljegyzésekből nem derül ki, hogy Mezőmojos és Pusztalmás szórványokat mikor csatolták a pókai anyaegyházközséghez. Az viszont megállapítható, hogy az 1600-as években ezen települések református egyházai is átérték a nyomorúságos időköt, a török-tatár dúlásokat és az olasz származású osztrák hadvezérnek, Basta Györgynek fosztogatásait, melyek után lassú pusztulásnak indultak, szórvánnyá zsugorodtak vagy elenyésztek. Erre utal az az oklevél is, amely szerint a mojosi egyház temploma lerombolása után 10 forintért adta zálogba harangját a köbölkútiaknak, azzal a feltétellel, hogy ha az egyház és a templom újraépül, a köbölkútiak kötelesek legyenek a harangot visszaszolgáltatni a visszaadott 10 forint fejében: „anno 1602. Körtvélyfái Varga Mihály adott az eklának egy harangot, mojosi ember adott volt neki, melyet az ekla adott volt zálogba Fth. 10 az köbölkútiaknak ea konditione, hogyha valamikor az Majosfalva megépül, letévén az 10 Forintot az mojosiak, az harangot tartozzanak megadni a köbölkútiak az mojosiaknak...” [10i.]

Az 1858. utáni időkből származó feljegyzések szerint Mezőmojos ez időtől kezdődően az 1918-as hatalomváltásig csupán 15–40 lelket, Pusztalmás pedig 5–20 lelket magába foglaló szórványa volt a pókai anyaegyháznak.

1906-ban a Pókába érkezett új lelkipásztor, Farkas Jenő, látván e szórványokban élő református hívek reménytelen helyzetét, magyar önazonosságuk megőrzése érdekében lépéseket kezdeményezett ezen szórványoknak (diaszpóra) leányegyházzá (filia) való fejlesztésére. Farkas Jenő úgy látta, hogy Mojosban elsősorban imaházra vagy templomra van szükség. Tervét támogatta Dósa László mérnök, helybeli földbirtokos, aki erre a célra 100 koronát adományozott. Ebből az összegből 50 koronáért vettek egy kis harangot, a többiből évi 20 koronával kibéreltek egy szobát imaháznak. Ez volt a kezdet. Ezután Farkas Jenő lelkipásztor és Bud Tibor kántortanító minden harmadik vasárnap délután átmentek Mojosba istentiszteletet tartani. Úgy látták, hogy munkájukat csak úgy koronázza siker, ha legalább egy kis imaházat építenek. Dósa László a pénzádomány mellett házhelyet is adott az imaház számára.

Az építkezéshez szükséges pénzösszeg előteremtése érdekében az EMKE-től kértek 600 korona segélyt, majd miután ezt nem kapták meg, gyűjtésből próbálták előteremteni a szükséges anyagiakat. A gyűjtés támogatását a Marosvásárhelyen megjelenő Székely Világ, sőt a Budapesti Hírlap és a kolozsvári Újság című lapok is felkarolták. Felhívásukra az áldozatkészség megnyilvánulásának eredményeként érkeztek a pénzádományok a maroknyi mojosi református közösség megmentésére. Habár az akkori püspök nem helyeselte, hogy a felsőbb egyházi hatóság engedélye nélkül gyűjtenek, az esperesi hivatal és a közvélemény a pókai lelkipásztor eljárását tekintette helyesnek. Utóbbiak úgy látták, hogy a mojosi és almási szórványegyházak híveinek gondjain segíteni – törvény és főhatósági szabály szerint egyaránt – egyenesen lelkipásztori kötelesség volt.

Messze kimagaslott az adományozók sorából Wersényi Róza selmecebányai óvónő, aki egy év leforgása alatt 700 koronánál többet adakozott a nemes célokra. Küldött úrasztalát,

harmóniumot, egyházládáját, úrasztali edényeket, gyönyörű terítőket, zászlót stb. [39.] Végül összesen 3278 korona gyűlt össze és a már említett felszerelés. Az imaház tervrajzát és költségvetését Péterfi Dénes marosvásárhelyi építész mérnök készítette el. Az építés kivitelezője Valter Simon volt, aki 3000 koronáért építette fel az épületet, amelynek 1909. július 15-re kellett elkészülnie. Mire a kis templom elkészült volna, Farkas Jenő lelkipásztornak áthelyezéssel el kellett mennie Pókából.

Ezzel kapcsolatos érzelmeit a következőkben jegyezte fel: „Fáj, hogy el kell mennem, itt kell hagynom azt a maroknyi magyar református népet, azt fölépülő kicsi imaházat, melyekért annyit szenvedtem méltatlanul [...] szolgatársaim, kik majd utánam jösztek, vegyék fel ti is a mojosi-almási református testvéreik gondját. Hiszen egyetlen lélek megmentésére is többet ér, mint a föld minden kincse.” [39.]

A mojosi kistemplomnak a következő, a pókai anyaegyháztól különálló kegyeszei voltak (nagy részben az említett Wersényi Róza ajándékaként, 1907-ből):

- 1 darab ezüstkancsó, szőlős mintával
- 1 darab kis úrasztali kehely
- 1 darab kenyértartó óntányér
- 1 darab úrasztali ezüsttárca, 1861 felirattal
- 3 darab, különböző rendeltetésű gyönyörű terítő
- 3 darab úrasztali terítő, egyiken „1907. Laczi, Klára, Róza, László” felirattal.

A mojosi templom, mint második az itteni református hívek életében, 1909 és 1950 között szolgálta a krisztusi örömhír terjesztésének ügyét. A második világháború és az azt követő évek rombolása nem kímélte ezt a kis hajlékot sem. Lelkiismeretlen tettesek elkezdtek fosztogatni és rombolni, leszerelni, elhordani építési anyagát. Ajtóit, ablakait elvitték, padlóját felszedték. A templommal szembeni magatartás pozitívumnak bizonyult az ateizmus csíráit elhintő, gyarapodását támogató és egyre erősödő, egyeduralomra törekvő kommunista hatalom számára. Az épület állagát nem sikerült megőrizni, ezért javításra sem tartották érdemesnek. A helybeli ifjúság részéről lépések történtek az épület művelődési otthonná való alakítására, de hiába. Ilyen előzmények után bontották le 1951-ben, amikor már csak három öreg özvegyasszony alkotta a szórványgyülekezetet. Talán mégsem kellett volna lebontani? Az imaház helyén később emlékkövet helyeztek el ugyanez év április 29-én, a következő felírással: „Pro memoria... Az első református templomot Basta hadai rombolták le. A 2-ik magyar református templom e helyen állott 1909–1951-ig. A szeretet építette (84. zs.). A szeretetlenség rombolta le (90. zs., 13–17) – 1951. április 30-án.” [39.] Később ezt az emlékkövet is lerombolták, napjainkban már ez sem létezik.

Ilyen szomorú véghez vezetett viszontagságos történelmi útja a szórvánnyá zsugorodott kis mojosi református gyülekezetnek. De hasonló sorsra jutott a pusztalmási is, pedig a két szórványnak 1908-ban még 4087 korona egyházi vagyona volt. [39.] Egy 1938. évi kimutató szerint az említett helységek már nem is szerepeltek a pókai anyaegyházközség szórványaiként, pedig akkor Mojosnak még temploma volt.

A szomszédos Toldalag 1882-ben lett a pókai anyaegyház leányegyháza, azelőtt Pókakeresztúrhoz tartozott. 1938-ban Toldalagon a hívek lélekszáma 341 volt, a pókai lelkész a második világháborús évekig szolgálta az itteni híveket.

4. Lélekszám-változások. Lelkészek

Lélekszám			
Év	Póka anyaegyház	Mezőmojos	Pusztalmás
		szórványok	
1850	570	10	16
1858	557	16	22
1860	537	23	18
1865	570	25	29
1870	550	29	15
1875	492	57	17
1880	430	37	6
1885	455	43	7
1890	480	42	11
1895	550	28	8
1900	520	23	10
1904	495	21	15
1908	476	nincs adat	
1910	531	19	13
1930	595	12	10
1938	679	nincs adat	
1941	634	7	14
1950	761	7	2
1960	763		
1970	666		
1980	597		
1992	412		-
1998	469		-
2000	450 (állandó lakosból 372; eltávozottak közül 78 lélek)		

A feljegyzések tanúsága szerint a pókai református egyházközségben az elmúlt századok során a következő személyek láttak el lelkészi feladatot [30., 39. l.]:

Bölkényi Mihály	1688 körül
Ajtai Márton	1739
Dobolyi Mihály	1742
Borsovai Mihály	1758
Bíró Sámuel	1759
Damó Miklós	1762
Erdei János	1777
Szász György direktor	1786–1829
Szalma György	1810–1811
Agyagási Mihály	1812–1913
Garda Márton	1816-ig
Sebestyén István	
Agyagási József	1829–1845

Agyagási Péter	1845–1858
Simon Elek	1858–1874
Nemes Gyula	1875–1881
Teleki József	1882–1905
Farkas Jenő	1906. V. 13.–1908. XI. 1.
Adorján Lajos	1909. IV. 13.–1943. I. 12.
dr. Horváth László	1943. X.–1945. IV.
Farkas Ferenc	1945. VII. 12.–1964
Mester György	1964. IX. 27.–1987. III.
Nagy József Levente	1987. VIII. 9.–1991. VI. 16.
Tatár Tibor	1991. XI. 1.–1998. VI. 1.
Kovács J. István	1998. IX.– és jelenleg

A felsoroltak közül álljunk meg először Agyagási Péter nevénél. Agyagási 14 forintos adományával egy olyan iskolai alapítványt kezdeményezett, amelynek az volt a célja, hogy jövedelméből ingyen tanszerekkel lássák el a szegény tanulókat. 1858. április 4-én, 58 éves korában halt meg tüdővészben, a pókai régi temetőben van eltemetve. 1908-ban elkorhadt fejfája helyett újat emeltek. Napjainkra ez is elkorhadt, sírhantja ma már ismeretlen helyen domborul.

Nemes Gyula 6 évig volt lelkipásztora az egyháznak. Fiatalon, 31 éves korában halt meg hirtelen, korabeli feljegyzés szerint „epeömlésben”, [7.] röviddel azután, hogy leánya született.

Simon Elek 16 évig volt lelkésze Pókának. Itteni tisztsége alatt Zöld Ágnes nevű feleségétől 10 gyermeke született. Öt fia és öt leánya volt, akik közül 2 néhány hónapos, 2 néhány hetes, és egy 10 hónapos korában halt meg.

A lelkésznek költői hajlamai voltak. 1874 májusában, Kata nevű 10 hetes leánykája hirtelen halála alkalmával, elkeseredésében a következő megható verset írta, amelynek 1., 2. és 5. versszakát sikerült kiolvasni. A vers címe: *Halotti ének* (Nosza, nosza Istenfélő szent hívek).

A fájdalma éles nyilai
Minket gyakran átjárának
Sok szép apró gyermekeinkről
Midőn rendre megfosztának.
Ime most is egyik
Koporsóban fekszik
Ki még az estve
Nyájasan mosolygott
Az őt ápolgatott
Anyá ölében.

Mint dér forrázta gyenge virág
Lehervadt halál szelére
Mely éjféli álom képében
Lepte meg kis bölcsőjében
Mi azt nem is sejtve
Hogy vész fenyegette

Aludni véltük
Hajnal pirulásig
De ő alva maradt
Itélet napjáig.

S mi megnyugszunk szent végzésedben
Legyen bár tövises az út
Hívve hogy lelkünk szent trónodhoz
Csak ez egyetlen úton jut
S térdünket meghajtva
És imára borulva
Te szent fiaddal
Mi vigasztalónkkal
Azt mondjuk mindenben
Tetszésed legyen. [7.]

Simon Elek 1874. július 10-én temetett utoljára Pókában (egy Dobai Sámuel nevű 30 éves férfit), később innen Kisfűlpösre, majd Bedére és végül Vadasra távozott. 1913-ban nevéhez fűződik a pókai iskolaalapítványok küldött 50 koronás adomány.

Teleki József tette meg az első lépéseket az új templom építése érdekében. Síremléke napjainkban is áll a pókai „úri” temetőben, felesége után az Egyed család temetkezési helyén.

Farkas Jenő, aki mindössze két és fél évig volt Pókában, ez alatt a rövid idő alatt mégis a falu legtevékenyebb lelkipásztorának bizonyult. Röviddel ideérkezése után folytatta az új templom építése ügyében elkezdett munkát, sőt megalapozta azt. Kezdeményezte a mezőmojosi szórványgyülekezet kis templomának megépítését és a lemorzsolódás felé tartó szórványok megmentését. Tevékenységének eredményeképpen lelkileg és anyagilag is megerősödött az egyházközség. Mind vallás erkölcsi, mind pedig anyagi tekintetben figyelemre méltó fejlődés indult meg, amit az is bizonyít, hogy itteni lelkeszsége alatt létrejöttek a templom-, az orgona- és a harangalapok, valamint az, hogy az egyház vagyona két és fél év alatt 3023 koronával gyarapodott.

Eltávozása előtt fejezte be *A pókai református egyházközség rövid története* című munkáját, melynek befejező részében írja: „50–100 vagy több évek múlva, mikor a mi fejünk már régen elporladt, mikor a mi sírjaink fölött késő utódaink közönnyel tipornak, haladnak tova, ha csak egy lélek is – lapozván e könyvet – hálával gondol a mai nemzedékre, mely szegénysége mellett is fölhozta mindenek első zengéjét az Úr oltárára: nem éltünk, nem küzdöttünk, nem áldoztunk hiába.” [39.]

Pókából való eltávozása után Udvarfalvára került, ahol évekig volt a marosi református egyházmegye esperese.

Adorján Lajos hosszú ideig, 34 éven át volt Póka lelkipásztor. Itteni szolgálata alatt épült fel az új református elemi népiskola és kezdődött meg a templom alapjainak kiásása.

Dr. Horváth László a második világháború közepén, lelkipásztorságának két éve alatt is fenntartotta a templomépítés szükségességének gondolatát, és a vallás erkölcs megerősítése érdekében tevékenykedett. 1945 elején Pókából Magyarországra távozott, ahol a diktatúra éveiben letartóztatták és életét 1961-ben, 60 éves korában a börtönben fejezte be.

Farkas Ferenc volt az, akinek vezetésével a második világháború utáni nehéz években a pókai gyülekezet felépítette új templomát és az új paplakást.

Minden református hívő életének jelentős eseménye a konfirmálás, illetve az egyház önálló tagjává való fogadása. A pókai egyházközség keretében az első bejegyzett konfirmálás az 1858. évből származik: 1858. június 6-án „Confirmáltattak Pókában 24 ifiak”. [6.]

Fiúk	Lányok
Pataki János	Nagy Anna
Kelemen Mihály	Kelemen Zsuzsi
Kelemen János	Szotyori Eszter
Kovács János	Nagy Ágnes
Kelemen András	Csegedi Borbála
Szengyel György	Csinádi Mariska
Demén András	Székely Zsuzsi
Gede János	Szengyel Anna
Kopatz Sámuel	Dézi Zsuzsánna
Sükösd Mihály	Csinádi Mária
Kis István	Makula Eszter
Izsák Gyuri	
Szengyel János	

Összesen 13 fiú és 11 leány.

Napjainkban még lehetnek lakosok, akik a felsorolt nevek között felismerhetik csaknem másfél évszázaddal ezelőtt élt elődeik neveit.

5. Az új református templom építése (1945–1948)

Az új templom építésének története századunk elejére nyúlik vissza.

1903-ban, Teleki József lelkipásztor és Gellért Albert helybeli birtokos vezetésével, október 4-én szépen sikerült műsoros táncestélyt rendeztek a református népiskola tantermében. A rendezvény tiszta jövedelme 200 korona volt, amit „templomalap” címen küldtek el megőrzésre a kolozsvári Közhasznú Szövetkezet pénztárába.

1906. augusztus 16-án, amikor már Farkas Jenő volt a gyülekezet lelkipásztora, Jakab Rudolf királyi ítéltáblai bíró, helybeli földbirtokos és egyházközségi patrónus, Bud Tibor kántortanító és egyházi jegyző jelenlétében az egyházközség elhatározta, hogy a meglévő csekély templomalapot gyarapítani fogja. Felhívást intéztek a hívekhez, arra kérve őket, kötelezzék el magukat az alapnak 5 éven át való gyarapítására, pénz- vagy gabonaadomány formájában.

A felhívás lelkes visszhangra talált, és a már említett önkéntes teherviselést 80 család vállalta a több mint 200-ból. Ugyancsak adománygyűjtés céljára 1906. november 3-án műkedvelő előadással egybekötött táncestélyt rendeztek, melynek jövedelmét: 64 koronát a templomalaphoz csatolták. Ezzel párhuzamosan már gondoskodtak a leendő új templom orgonájáról is, erre a célra hetente 1 tojást kértek minden háziasszonytól. Kacsó Béláné pusztalámsi lakos hetente 2, Egyed Jánosné pókai római katolikus vallású lakos hetente 3, míg Beregszászi Albertné nagyercsei református lelkészné hetente 1 tojás adományozásával járult hozzá az orgonaalaphoz.

Sok utánajárás eredményeként az egyházközség hozzájutott az egész ország területére érvényes gyűjtési engedélyhez. 1908. március 8-án el is indult négy gyülekezeti tag, név szerint Bőjthe András, Kelemen András, Kovács György és Nagy András, hogy adományokat gyűjtsön a templomalap javára. Az általuk összegyűjtött pénzádomány 748 korona 14 fillér volt, ami ugyancsak a kolozsvári közhasznú takarékpénztárba került. Abban az időben az egyházközség vezetősége által elképzelt új, korszerű templom építési költsége körülbelül 30 000–40 000 koronát tett ki. A templomépítés nagyon indokolt volt, mert a több mint 200 éves, fából és vályogból épült templom ekkorra olyan rozoga állapotba került, hogy az erősebb szélfúvásokat már megérezte.

1909-ben egy másik országos gyűjtés engedélyezése alapján Csegedi Imre, Csegedi József, Ercse András, Fejér Sándor és Gede Mihály 1177 korona 40 fillérrel gyarapították a templomalap pénzbetétjét.

Egy évtized alatt, 1910 és 1920 között még nem lehetett templomépítésre gondolni, részben a szükséges pénz hiánya, részben pedig az 1914-ben kitört világháború viszontagságai miatt. A templomépítéshez szükséges pénzalap azonban a háborús években és azok viszontagságai ellenére is tovább gyarapodott. Ebben az évtizedben adományokból már több mint 20 000, pontosan 20 629 korona gyűlt össze részben pénzben, részben hadikötvényben. Az adakozók között élen járt a helybeli fogyasztási szövetkezet 2260 korona, Tolvaly Ferenc földbirtokos 2000, özv. Csegedi Andrásné 1050, Cs. Nagy János 1000, Jakab András földbirtokos 1000, Adorján Lajos református lelkész 1000, Szász Jánosné Bogáti Sára 700, ifj. Csegedi Ferenc 700, Egyed János 500, Egyed Ilona 500, és Nagy Sándorné 500 korona adománnyal. A templomépítési alap gyarapításához a hívek sokasága járult hozzá, ki-ki lehetősége szerint kisebb-nagyobb összegekkel.

Fontosnak tartjuk, hogy felsoroljuk az adakozó hívek és családok neveit, mert közülük már sokan kihaltak, vagy nincsenek utódaik a falu jelenlegi lakosai között. Íme a névsor: Jakab Rudolf kúriai bíró, Nagy Kálmán földbirtokos, ny. járásbíró, Kelemen István gazdatiszt, ifj. Kacsó Béla pusztaalmási gazdasági intéző, Adorján János kebeleai ref. lelkész, Simon Elek vadasdi lelkész, Bogáti Péter csendőr, Jenei József csávási körjegyző, id. Moldován H. Mihály, Jakab Lajos földbirtokos, özv. Zsellei Jánosné Gede Mária, dr. Sárkány Miklós ügyvéd, dr. Tolvaly Benedek emlékére családja, Bogáti Sándor, Bogáti Eszter, Bőjthe Zsuzsa, Bőjthe Eszter, Kimpián György, özv. Kimpián Györgyné, özv. Bőjthe Miklósné, id. Csegedi Jánosné, Agyagási Sándor és családja, Fehér Sándor, Szász Sándor, Szász János, Csegedi Imre, Csegedi János A., id. Bogáti János, id. Kelemen Sándor, Pintye József, Csegedi Lajos, Moldován Péterné, Szengyel Anna és Róza, Kerekes Istvánné, Cs. Nagy Sándor, Kelemen András M., Gödri Sándor, Szotyori Mihály, id. Nagy Imre, Ötvös József, Dobai József, Csegedi Sándorné Nagy Anna, Izsák József, Bodor Miklós, Bakó András, Sztán János, Csegedi Lajosné, Pál György, Mihály Ferenc, Mihály Róza, Mihály Mária, Gödri József, Gede János, Ercse Ferenc, Gede György, Gede Ferenc F., Deák Géza, Tamás Sándor, Kovács Ferenc, Gede Ferenc S., Kovács Sándor katona, Tóth Sándor, Szengyel András, Zsellér János T., Kelemen Sándor M., Tóth István, Gede András, Zsellér János és neje, ifj. Gábor Mihály és neje, ifj. Nagy Imre, Csegedi András I., Pál Márton, Moldován Simon S., Gábor Mihály, ifj. Moldován Sándor.

Magyarország számára az első világháború tragikusan végződött. A háborút követő békeszerződés eredményeként Erdélyben is megtörtént a hatalomváltás. Ennek következtében a korona, mint fizetőeszköz 1920-ig még érvényben volt, a román lej csak 1921-ben került forgalomba az újonnan Romániához csatolt területeken is. A templomépítési alap a

hatalomváltás okozta megrázkódtatások ellenére is gyarapodott, immár lejben. A világháború folyamán a koronában begyűlt adományok – amelyeket a kezelők a háborús évek alatt kénytelenek voltak hadikölcsönbe fektetni – a vesztes háború következtében elúsztak. A hadikötvényben tett adományok értékét a háború végén 15 175 lejre váltották át. 1929-ben dr. Jakab Béla örökségéből 5 hold földet adományozott az egyháznak a templomalapra, akkor 100 000 lej értékben.

A fent említett adományokat azonban, amelyek a templomépítés anyagi alapját lettek volna hivatva fedezni, mégsem fordíthatták templomépítésre. Mint már láttuk, miután a felekezeti elemi népiskolai oktatás a nem megfelelő iskolaépület miatt a 30-as évek elején veszélybe került – a templomépítésre összegyűlt összeget iskola építésére volt kénytelen felhasználni az egyházközség. Csak ezután, az új iskola épületének felhúzása után kerülhetett sor az új templom megépítésére.

Erre a célra az adakozókészség tovább sem szűnt meg. Mind az egyházközség hívei, mind pedig a különböző szervezetek belátták, hogy a több mint 200 éves, rozoga templom helyébe sürgősen újat kell építeni. 1941-ben pengőben a következő adományok folytak be: Nagy Zoltán nagyváradi járásbírósi elnök 130 pengő, Országos Magyar Protestáns Diákszövetség (Budapest) 100 pengő, Adorján Lajos helybeli református lelkész 100 pengő, Póka község anyakönyvi hivatala 332 pengő, pókai Hangya fogyasztási szövetkezet 130 pengő, id. Kovács Andrásné 10 pengő, 1942-ben Szentgericzei Jakab Zoltán ny. huszárezredes 300 pengő, Veér Imre 15 pengő és Horváth Béla mérnök (Budapest) 10 pengő.

1942 tavaszán végre hozzákezdhetek a régi templom lebontásához. A bontásból származó faanyag olyan korhadt állapotban volt, hogy azt már az új építésére nem használhatták fel, a fedél lebontásából származó zsindegy is csak tüzelőnek felelt meg. A régi templom művészi értékű kazettás mennyezetének deszkáit félretették megőrzésre, amelyek aztán a második világháború viszontagságai közepette tönkremennek, elvesznek. Hasonló sorsra jut az évszázadok folyamán adományozott szószéki és úrasztali terítők egy része is. A templom épületének lebontása és a romok eltakarítása után Debreceni László tervei szerint kezdődik meg az alapok helyének kiásása és a betonozás is. Ekkor már 1942-ben, a már 3 éve dúló második világháború közepén járunk, amikor nagy nehézségbe ütközik az építőanyag beszerzése, különösen a cementé. Adorján Lajos, aki 34 évig volt a gyülekezet lelkipásztora, szeretné a megindított munkát befejezni. Ezt azonban a háborús évek és 1943 januárjában bekövetkező nyugdíjaztatása megakadályozta. Adorján Lajos még ez évben távozik az élők sorából is. A következő lelkipásztor, dr. Horváth László a háborús évek nehézségei közepette is fenntartja a templomépítés szükségességét, lelkileg készítve fel a gyülekezetet a nagy munka folytatására.

1944 őszén Póka fölött is elviharzott a második világháború. A két héten át dúló kegyetlen harc után sok rom, pusztítás és halál maradt a faluban. 1945 júliusában a gyülekezet kívánságára megérkezik az új, ifjú lelkipásztor Farkas Ferenc személyében. Farkas Ferenc már kezdettől fogva tudja, milyen nagy feladat vár rá és az általa vezetett gyülekezetre. Munkájában nem is a gyülekezet anyagi, hanem lelki gazdagsága ösztönzi. 1945. október 31-én összehívja az egyházközség közgyűlését, amelyen egyhangúlag a megkezdett templomépítés folytatása mellett foglalnak állást. Az építési költségek fedezésére a javasolt családonkénti kategóriás kirovást elfogadják. Ennek értelmében a gyülekezetet alkotó körülbelül 210 család családonként 5000 lejjel adózik a templomépítés költségeinek fedezéséhez, de emellett lehetséges volt az önkéntes adományozás is. Adományt természetben is elfogadtak, tekintettel a háború utáni ínséges évekre és az 1946-os aszályos esztendőre.

A pókai templomépítés költségeinek fedezéséhez 75 testvérgyülekezet járult hozzá pénzbeli adománnyal, amelynek értéke megközelítette a 200 000 lejt. A legtöbbet közülük Vajdaszentivány (11 333 lej) és Marossárpatak (9050 lej) adományozott. A nem helybéli adakozó személyek közül kiemelést érdemelnek: Farkas József építész mérnök Marosvásárhelyről 35 100 lej, Bakk József egyházmegyei esperes 6000, Kiss Márton mezőcsávási asztalosmester 6500, Fülöp Sándor 4500, Miklosicza György toldalagi gépészmester 4000 lej adománnyal. Összesen majdnem 1 millió lej gyűlt be az önkéntes adományokból. Lényegesen csökkentette a templomépítés költségeinek terhét Tolvaly Sándor akkori presbiter adománya: tartalékban levő fűrészárú készletét az egyháznak adományozta. Ebből a faállományból nagyrészt sikerült a tetőszerkezethez szükséges faanyagot fedezni.

Az egyházközség tagjai megértéssel és hűséggel viseltettek a templomépítés ügye iránt. A hívekre kirótt összeg 96%-át befizették idejében: a másfél millió lej kirótt összegből mindössze 6000 lejt tartottak nyilván, mint hátralékot. A tervezett 330 000 lej értékű fuvarból az igavonó állattal rendelkező hívek 310 000 lej értékben teljesítették köteleességüket. Az 502 000 lej értékű építkezésben segítő kézi napszámos munkát is csaknem teljesen elvégezték. A háziasszonyok felváltva kosztot adtak a szakmunkásoknak, 100 lejből számítva meg a napi ételmezés értékét, hetente pedig tojásadománnyal járultak hozzá a templombelső berendezése költségeinek fedezéséhez.

1947 novemberében tehát újraindultak a templom építési munkálatai. Kiásták az 1942-ben megkezdett, de azóta beomlott és bozóttal benőtt, alapozásnak szolgáló gödröket a régi templom szép helyén. A gyülekezet lelkipásztora Farkas József marosvásárhelyi építész kérte fel szerződéses alapon a munkálatok műszaki vezetésére. Az építésznek arra a kérdésre, hogy a gyülekezet hány millió lejjel rendelkezik a templomépítés kezdetén, a lelkipásztor csak azt válaszolhatta, hogy néhány véka búzával és sokat érő tőkével: a hívek áldozatkészségével. A kőművesmunkát az Orosz testvérek és Simon Béla, az ácsmunkát Benke József és Boros István, a tornyon lévő csillagot Fülöp Ferenc bádogosmester, marosvásárhelyi vállalkozók készítették el, míg a belső berendezés asztalosmunkáját Kiss Márton mezőcsávási asztalosmester végezte el.

A gyülekezeti tagok egy része az újszerű építkezést kezdetben idegenkedéssel figyelte, de ez adakozási köteleességében nem befolyásolta. Az építkezés gazdája a 12 tagú építőbizottság volt, a lelkipásztor, Farkas Ferenc elnökletével. A bizottság alelnöke a híveket állandóan biztató és szervező Csegedi Sándor volt, tagjai pedig Boldizsár András, id. Csegedi József, Ercse Sándor, id. Gede András, Kelemen Mihály Imréné, Kelemen Mihály Jánosé, Kovács Sándor Gy., Máthé Sándor, Moldován Sándor, Nagy András, Szengyel Ferenc, Bán János és Gábor Mihály ellenőrök. Az adminisztráció oroszánrésze a pénztárnoknak, Tüzesi Sándornak jutott. Elvégzett munkáját a becsület és pontosság jellemezte. Az építés éveiben a falu 12 részre volt osztva, minden résznek volt egy építőbizottsági tagja, aki felelt a pénzügyi, természetbeli, sőt lelki kötelezettségek teljesítéséért.

A gyülekezet vezetői az építkezés alatt a presbitérium tagjai voltak: idős Csegedi Ferenc, Cs. Nagy Sándor, Dobai Sándor, Földes Mihály, Gede Ferenc, Mihály János, Moldován Simon, Nagy Albert, Sárkány Lajos, Szász Sándor, Szengyel Péter, Tolvaly Sándor és Zsellér Sándor. Egyházfői tevékenységével kitűnt Szotyori Elek. A templomépítés éve alatt a presbiterek is állandóan szorgoskodtak az építőbizottság tagjai mellett, segítettek őket sokirányú munkájukban. Az egyházközség gondnokai: Mihály János és később Moldován Péter az építkezésből úgy vette ki a részét, mint egy 32 hektáros gazdálkodó. Az építkezés ideje alatt ugyanis ők irányították, vezették az egyházközség vagyonát képező 32

hektáros szántóföldön a gazdálkodást, s ennek jövedelmével járultak hozzá az építkezési költségek fedezéséhez.

Három év alatt elkészült az új hajlék. Kőből és fából épült az új templom, de párhuzamosan a külsővel, épült a belső templom is, a lélek háza.

A három év alatt az egyházközség keretében a hívek: a nőszövetség, a leányszövetség, a férfiszövetség dalárdája, az Ifjú Gyülekezet 120 műkedvelő előadást, vallásos estélyt és egyéb összejövetelt tartottak az építkezés anyagi és lelki támogatására. E rendezvények értéke pénzben kifejezve 357 700 lej volt, amihez még hozzájárult a helybeli nőszövetség 1945. november 11-i gyűjtéséből származó 203 500 lej és a még el nem államosított egyház erdejének tűzifaárverezéséből befolyt 450 000 lej. A templomépítés összköltsége meghaladta a négymillió lejt, pontosan 4 000 362 lejbe került. Túlzás nélkül megállapítható, hogy a pókai református egyházközség gyülekezete akkor vállalta a templomépítés nemes feladatát, amikor a háború utáni pénzromlás, az 1946. évi szárazság és ennek következményeként súlyos nélkülözés és nyomorúság nehezedett a lakosság vállára. [74.] Ennek ellenére a gyülekezet 99%-a teljesítette mindennemű, a templomépítés érdekében tett vállalását. Az építőbizottság ügybuzgósága az esetleges rosszindulatú gáncsoskodásoknak is elejét vette, megakadályozta. Az építkezés folyamán baleset nem történt.

Az egyházi levéltár őrzi a gyülekezet kimutatását a hívek vállalásairól és teljesítményeiről (anyagiakban, fizikai munkában), ám az ügy iránti példamutató odaadás és hűség elismerése kedvéért a következő családok neveit itt is megemlítyük: Adorján, Bálint, Bán, Bod, Bodor, Bogáti, Bokor, Boldizsár, Bőjthe, Csegedi, Csengeri, Czáp, Cs. Nagy, Darvas, Dobai, Ercse, Farkas, Fehér, Földes, Gábor, Gede, Gellért, Gödri, Hajdú, Illés, Izsák, Jakab, Jenez, Juhász, Kardos, Kelemen, Kimpián, Kincses, Kiss, Kovács, Köntzey, Krisán, Lőrincz, Makfalvi, Márkus, Máté, Mátis, Mihály, Moldován, Nagy, Nyomáti, Ötvös, Palkó, Pál, Ráduly, Sárkány, Sármási, Silimon, Sűgő, Szabó, Szántó, Szekeres, Székely, Szengyel, Szotyori, Szöllősi, Tavasz, Tolvaly, Tóth, Török, Tűzesi, Veér. A fentiekben valamennyi templomot építő gyülekezeti tag családjának neve szerepel.

6. A templom épülete

A pókai második református templom újszerű építkezésben, új stílusban tervezett és megalkotott épület. „Az erdélyi református egyházkerület történetében is jól utána kell nézni, hogy hasonló alkotásra bukkanjunk” – mondotta dr. Juhász István teológiai tanár a szentelés alkalmából. [9., 123. l.]

A templom épületének hossz tengelye kelet–nyugati irányú. Külső falainak hossza 21,81 méter. A cementalapra rakott és téglából épített falakat a déli oldalon négy, míg az északi oldalon hat lábazati fal erősíti. Ezek tartják az épület fenyőgerendákból ácsolt tetőszerkezetét. A déli oldalon azért van csak négy lábazati fal, mert a két középső egybeépült a toronnyal. A torony ennél fogva hozzá van építve a főépület déli oldalfalához, és földszinti részén át vezet a ki- és bejárati lépcsőkön az egyik ajtóhoz. Ezt férfi bejáratnak is nevezik. A másik bejárati ajtó a keleti oldalfalon van kiképezve, ez a női ki- és bejárat. A déli oldalon két darab négyszárnyas és egy darab háromszárnyas, míg az északin egy darab háromszárnyas, derékszögben végződő, hosszúkás ablak biztosítja a természetes megvilágítást. Mind az északi, mind pedig a déli fal végső keleti és nyugati oldalán egy-egy háromszárnyú, hosszúkás kisablak segíti a megvilágítást, míg a karzaton a harmónium megvilágítását a keleti oldalfalon egy négyszárnyú, derékszögű, hosszúkás ablak biztosítja.

A tölgyfából készült szószék az épület nyugati belső-középső részén kapott helyet, jobb és bal oldalán lépcsőfeljáráttal. A karzat a harmóniummal a keleti oldalfal belső részén emelkedik. Itt foglalnak helyet a kántort segítő énekesek, főleg a fiatal dalárdatagok. A hívek befogadására szolgáló fapadok fenyőfából készültek, és az épület kelet–nyugati irányú hossz tengelyére merőlegesen helyezkednek el. Szemben a szószékkal külön sor van 12 paddal a férfiak, és külön sor 15 paddal a nők számára. Mind a szószék, mind az úrasztala, mind pedig a padok és a mennyezet látható tartógerendái diófapáccal kezeltek és lakkal fényezettek. A szószék jobb és bal oldalán a kétoldali folyosó lépcsőkkel szembeni, fal mellett kiképzett egysoros padok a papok számára készültek. Ezek előtt mindkét oldalon a fal mellett, a konfirmálók számára kiképzett padok helyezkednek el. A fából készült, tölgyfa funérral borított úrasztala a szószék előtt van és sötétbarnára van színezve.

A templom belsejét mesterségesen villanyáram világítja meg. Az épület közepén van felfüggesztve a kovácsoltvasból készült, művészi kivitelezésű láncos csillár, amelyet az 1967–1971 között konfirmált ifjak adományoztak 1971-ben a templomnak, 1500 lej értékben. Elkészítője Fekete János körtefái református lelkipásztor volt.

Az épület belsejének melegítését télidőben az északi fal középső részén elhelyezett sőtétszürke, fényezett csempekályha biztosítja, újabban földgázzal. Legújabban még két melegítőkályha működtetése járul hozzá a fűtés kiegészítéséhez.

A templomot építéskor cseréppel, míg a tornyot zsindelellyel fedték be. Ezt a fedelet 1975-ben mintegy 22 000 lejes költséggel cinklemezzel cserélték ki, Mester György lelkipásztorsága idején.

Az új templom tornyába a régi templom különálló faharanglábából emelték át a két harangot, az 1577-ből származó nagyharangot és az 1931-ben Adorján Lajos lelkipásztor által adományozott kisharangot (csengettyű). Újabban e harangok megszólaltatása, kongatása elektromos árammal történik. Napjainkban a toronyban 3 harang van. A nagyságra nézve középső harangot 1988-ban vásárolta Marosvásárhelyen az egyházközség vezetősége. A megvásárolt harang árának törlesztésére adták a mezőmajosi volt kis református templom tornyából származó harangot.

S végül elérkezett 1948 októbere. Három esztendő áldozatos és lelkiismeretes munkájakkal áll a harmadik református templom. Az építkezés befejezést nyert mind a templom külső állagát, mind belső berendezését illetően. Farkas Ferenc lelkipásztor feljegyzésében a következőket olvashatjuk: „Istennek legyen hála, templomunk teljesen készen áll. Ebben az évben méltó külsőségek közepette október 3-án főtiszteletű Vásárhelyi János püspök úr felszentelte. Körülbelül 3000-en voltak jelen nagy és lélekemelő ünnepségünkön a környező, de távoli falvakból és városokból. 600-an éltek ez alkalommal kiosztott Úrvaacsorával. 36 lelkipásztor jelent meg gyülekezetünkben. Lezárhatjuk az esztendőt s vele dicsőséges munkánkat, templomépítkezésünket. A dicsőség Istené. Neki ajánljuk, használja fel az utánunk jövő nemzedékek életében igéje hirdetésére.” [30.]

A templomszentelésre utazó püspököt, Vásárhelyi Jánost pókai útjára elkísérte dr. Tavaszy Sándor lelkész főjegyző, püspökhelyettes és hitvestársa is. A Tavaszy családot meleg kötelékek fűzték a pókai gyülekezethez, a püspökhelyettes ugyanis ebben a gyülekezetben élte le gyermek- és ifjúkorát, s később is nyaranta itt töltötte szabadságának egy részét testvérénél, dr. Tavaszy Józsefnél. Szüleik is pókai temetőben vannak eltemetve.

1948. október 3-án, vasárnap tíz óra körül érkezett a püspök és kísérete a falu széléhez, ahol az ez alkalomra felállított díszkapu fogadta őket. A helybeli lelkész és a magyar népi szövetségi küldött üdvözlő beszédei után a szomszédos gyülekezetek tagjaival felszaporodott hatalmas tömeg elindult az új templom felé. Tervezője, Debreczeni László úgy alkotta

meg a templomot, hogy kifejezze az egyházat építő magyar nép lelkének sajátos vonásait, a református jelleget és a táji adottságokból következő előnyöket. Ez a hármasság még jobban kidomborodik a templom belsejében. Olyan, mint egy nagy sátor, emlékeztet sátorlakó őseinkre, világos és tiszta, mint a minden miszticizmustól mentes református vallás. Családi hajlék, amelyben jól érzi magát Isten családja és a testvérek gyülekezete. [30.]

A templom előtt az egyházközség templomépítő bizottságának elnöke fogadta a püspököt és felkérte, hogy vegye át az épület kulcsát és azt megnyitván, szentelje föl. A püspök örömmel vette át az egyházkerület legújabb és egyik legszebb templomának kulcsát, s megnyitván, elsőnek lépte át a küszöböt. Közben a hatalmas gyülekezet elhelyezkedett a padokban, de megtöltötte az azokon kívüli üres helyeket is. Mivel a körülbelül 600 lelkes befogadóképességű templom belseje teljesen megtelt, a hívek egy része (kb. 500 személy) a templomkertben foglalt helyet, és ott hallgatta meg a templomszentelő istentiszteletet. A templomi szolgálatot Bakk József esperes vezette be, majd a püspök lépett a szószékre és Aggeus 2,9 szerint tartott templomszentelő igehirdetést. Közben két újszülött megkeresztelése után dr. Tavaszy Sándor püspökhelyettes mondott úrvacsorai előkészítő beszédet. Tizenegy órától majdnem két óráig tartott a felejthetetlen és fölemelő templomszentelési istentisztelet. Utána közös lelkipásztori és presbiteri találkozó volt az új templomban. Három órakeretében rendezett közebeden a püspök nagyobb szabású beszéd keretében fejtette ki az egyháznak a Román Népköztársasághoz, a demokratikus pártokhoz és a Magyar Népi Szövetséghez való viszonyát, bizonyosságát adva annak, hogy a református egyház népi jellegéből és hitvallásos meggyőződéséből kifolyólag támogatja a demokratikus törekvéseket. A Magyar Népi Szövetség üdvözlét Nánási János országgyűlési képviselő tolmácsolta, beszédében utalva arra, hogy az egyháznak és a magyarság demokratikus szervezeteinek együtt kell munkálkodniuk a nép fölemelésén, fölvilágosításán.

Délután négy órakeretében folytatódott az ünnepély vallásos része. Ennek keretében dr. Tavaszy Sándor püspökhelyettes tartott a 84. zsoltár 6. és 11. verse alapján bibliamagyarítást. Farkas Ferenc, a gyülekezet lelkipásztora ismertette a templomépítés rövid történetét. A szép vallásos ünnepély végén hangzottak el Tavaszy Ilona értékes hegedűelőadása és a gyülekezet ifjainak szavalatai és a dalárda énekszámai. A felejthetetlen gyülekezeti ünnepély Vásárhelyi János záró szavaival ért véget.

A felépült új templom belsejének áhítatot keltő kialakítása érdekében az évek folyamán a hívek különböző természetbeli adományokkal áldoztak. Ezen adományok eredményeképpen új harmóniummal, értékes szőnyegekkel, terítőkkel, díszítő csipkével, csillárral, búzacoszorúval, virágvázzakkal, padokkal gazdagodott és szépült a templom belseje. Még 1945-ben Szekeres Anna adományozott egy fehér gyapot úrasztali terítőt, körül csipkével díszítve, Mária leánya emlékére. 1948. október 3-án dr. Tavaszy Sándor püspökhelyettes az új templom szentelése alkalmából állandó használatra egy szépen hímzett kerek terítőt adományozott. Ugyanebből az alkalomból a püspökhelyettes gyermekei egy ezüst kenyérszító tányért, ezzel a felírással: „Tavaszy Károlyné Egyed Berta Nagyanyánk emlékére a pókai református egyháznak. Tavaszy Mária, Ilona, Emese és Csaba. 1948. október 3. Boldogok, akik lakoznak a Te házában.” [39.]

Az új orgonabetétű szép harmóniumot 1952. november 23-án adományozta az egyházközség gyülekezete 4250 lej értékben. A gyülekezet nevében Kelemen András B., az ifjúság nevében Gábor András, a konfirmándusok nevében Moldován Erzsébet, a gyermekek nevében ifj. Gede István adta át az új harmóniumot az egyháznak. Farkas Ferenc lelkipásztor az egyház, a presbitérium nevében Nagy András gondnok (kurátor) vette át az új hajlékhoz méltó adományt.

1964. március 29-én (húsvétkor) a református nőszövetség az úrasztalára adományozott egy szép bársonyterítőt és szószéki díszet, ugyancsak bársonyból, 1685 lej értékben. Az úrasztali terítő felirata: „Jöjjetek én hozzám mindnyájan, akik megfáradtatok.'Máté 11,28.” A szószéki terítő felirata: „Az Ige testté lett.”

1978-ban id. Gábor Mihály abból az alkalomból, hogy felgyógyult hosszú és nehéz betegségéből, szószéki bársonyterítőt ajándékozott a templomnak, 900 lej értékben. A felirat az ő akkori érzését fejezi ki: „Mert ő megsebez, de be is kötöz, összezúz, de kezei meg is gyógyítanak.’ Jób 5,18.”

Kisebb vagy nagyobb futószőnyeget adományoztak: 1953-ban özv. Kacsó Béláné Pusztalmásról, id. Kelemen Sándorné sz. Ötvös Anna, ifj. Kelemen Sándorné sz. Csegedi Ilona 1954-ben, Gede Irénke konfirmációja alkalmából 1963-ban, Căcășan Rebeka egykori pókai lakos 1965-ben, az 1965-ben és 1966-ban konfirmáltak konfirmációjuk emlékére, Dobai Sándor és Fehér Sándor 1978-ban, az 1980-ban konfirmáltak szülei, valamint az 1987-ben, 1988-ban, 1989-ben, 1990-ben és 1991-ben konfirmált ifjak egy 27 m hosszú futószőnyeget.

Különböző bútorok, belső berendezések díszítésére csipkét, terítőt ajándékoztak: Farkas Ferenc lelkipásztor felesége 1952-ben, id. és ifj. Kelemen Sándorné 1952-ben, Veér Mihályné sz. Nagy Ágnes, Nagy Andrásné sz. Kelemen Anna, ifj. Szotyori Mihályné sz. Gábor Anna Csaba nevű újszülött fia emlékére, id. Gábor Mihályné 1953-ban, Kelemen Ilona konfirmációja emlékére 1957-ben, Nyisztor György, Sárkány Ferenc, Csegedi Miklós lila bársonyterítőt adományoztak az első nagytemplomi padra gyermekeik konfirmációja emlékére 1978-ban.

Virágvázát ajándékozott ifj. Kelemen Sándorné az 1941–1944-es háborúban hősi halált halt férje emlékére és Sűgő Jenőné 1952-ben, Tóth Ferencné sz. Nagy Ilka 1955-ben, valamint az 1963-ban konfirmált ifjak: Csegezi Róza, Csegedi Sándor, Ercse Erzsébet, Gede Anna, Gede Ibolya, Kelemen Irén, Máthé Lajos, Moldován Magda, Nagy Anna, Nyomáti Magda, Pényi Sámuel, Rusz János. Díszes búzakoszorút (szőlő- és cserefalevelek között búzafonatok, halványpiros rózsákkal díszítve) adományozott templomi díszítésre Kelemen András I. rokkant 1954-ben. S végül megemlítené Nagy Imre pókai születésű marosvásárhelyi lakos adománya 1991-ben, 10 darab egyházi énekeskönyv templomi használatra, március 15. emlékére.

1954. szeptember 28-án az egyházközség presbiteri gyűlésén határozták el, hogy új paplakást építenek, és elkezdik az ahhoz szükséges építőanyagok beszerzését. A régi paplakás, amelyet, mint láttuk, 1906-ban javítottak és bővítettek ki egy szobával, ötven évvel később már korszerűtlené és alkalmatlanná vált. A hívek önkéntes adakozásból begyűlt pénzüsszegeből még ebben az évben 20 000 darab téglát vetettek helyben és égettek ki a leendő épület számára. Az új hajlék 223 pókai család tagjainak adományából és közmunkájából épült fel 1958 és 1961 között. Farkas Ferenc akkori lelkipásztor feljegyzései szerint „...ez az új egyházi szép alkotás már nem annyi lelkesedéssel és kevesebb lendülettel épült fel, mint a templom. Akkor anyagilag szegényebbek voltunk, de hitben gazdagabbak s így a nagyobb épület könnyebben épült, mint a kisebb paplakás... De így is öröm látni, s így is éppen olyan hálásak vagyunk Istennek, mint 1948-ban, a templom felszenteléskor voltunk.” [39.]

1979-ben, Mester György lelkipásztorsága idején önkéntes adományok és önkéntes munkálatok eredményeként épült meg az a 86 m hosszú betonkerítés, amely a templomkeretet és a paplakás udvarát az utca felől határolja. E munkálatokban élen jártak Sárkány István S. és Csegedi Ernő helybeli lakosok.

1987-ben Nagy József Levente lelkipásztorsága alatt megfelelő munkálatokkal korszerűsítették a paplakás épületét és a gazdasági épületeket, betonjárdát építettek és vaskerítéssel vették körül a paplakást környező belsőséget. E munkálatok értéke akkor 46 583 lej volt. A költségek fedezéséhez hozzájárult a hívek adakozásán kívül a Maros Egyházmegyei Tanács is 3000, illetve a marosvásárhelyi Gecse utcai II. református egyházközség 5000 lejes adománnyal. 1988-ban, ugyancsak Nagy József lelkipásztorsága idején végezték el az 1948-ban épült új templom megrepedt alapjának és falainak a javítását. E munkálatok költségét a hívek adakozásából befolyt pénzeszegek fedezték. Értékes szakmai tanácsokkal szolgált a munkálatok során ifj. Csegedi Jenő építésmérnök, volt helybeli lakos, aki betoncsövet adományozott a vízlevezető csatorna építéséhez.

A paplakás korszerűsítése folytatódott Tatár Tibor lelkipásztorsága idején is, amikor a pókaiak mellett az építési költségek fedezéséhez hozzájárultak a svájci Riehen település testvérgyülekezetének hívei is.

Az egyházközség vezetősége 1999-ben:

- gyülekezeti lelkipásztor: Kovács István
- egyházközségi gondnok: ifj. Gábor Miklós
- presbiterek:

Bartha Sándor	Kelemen Sándor Z.
Bán Győző	Moldován Mihály
Boldizsár Sándor	Palkó Sándor
Csegedi Balázs	Péntek Attila
Csegedi Imre	Székely Ferenc
Csegedi Sándor	Szotyori Dezső
Kardos László	Vér Mihály
Kelemen Jenő	

- templomi énekvezető kántor: idős Ercse Sándor, újabban ideiglenes megbízással Szabó Tímea;
- egyházfi: ifjú Kelemen Lajos.

7. A református temető

A temető volt az az egyházi ingatlanvagyon, amely az 1945-ös hatalomváltás után 1948-ban nem jutott az államosítás sorsára.

A református egyházközség régi temetője körülbelül 100 méter távolságra fekszik a falu középső részétől, északi irányban. Területe csaknem 1,5 hektár (14 246 m²). A fákkal és vadontermő bokrokkal körülvett, enyhén lejtős domboldalon fekvő, sárga-agyagos talajú terület temetkezési célokra való felhasználásának kezdete ismeretlen. Egyidős lehet a településsel.

Erre utalnak a már utódok nélkül maradt, de szelíd halmukat még megőrző elárvult sírhantok, az itt-ott még fellelhető régi, természetes homokkő táblákra írott sírfeliratok, és az egyre ritkábban látható, már besüppedt vagy kidőlt fából faragott „sírfák”. Ezek a sírfák a református temetőkre jellemző formában voltak készítve, kifaragva, készítőik a falu legjobb ács- vagy asztalosmesterei voltak, akik az emlékeket jól megtermett cserefák törzséből faragták ki. Feliratuk általában a következő szöveget tartalmazta: „Emlék. E néma sír pihen-

tető kebelében nyugossa csendesen álmaikat X. Y., ki élt ez árnyék világában 72 évet s ebből páros életet élt 47 évet. Hátrahagyta búsongó özvegyét és (...) árva gyermekét s meghalt 18[9]... Béke poraira.”

Újabbban a régi temetőben is terjedőben vannak a beton sírkeretek, az öntött vagy termésköből: andezitből, bazaltból vagy gránitból készített sírkövek. A leggyakoribbak a termésköből készült sírkövek, rajtuk fehér vagy fekete márványbetét lapon álló sírfelirattal. Ezekre már csak az elhalálozott neve, születési és elhalálozási éve vésődik fel. Az utóbbi időben gyakori a családi kripták készítése, különösen a régi temető szomszédságában, az attól északi irányban fekvő Újtemetőben. Ebben a temetőben a temetkezés századunk 30-as éveitől kezdődött el, amikor a régi temetőt már beteltek tekintették. 1933-ban temették ide az első elhaltat, idős Csegedi János személyében.

Az Újtemető legfelső részén, tülevelű fákkal és bokrokkal szegélyezett, szépséges kilátású helyen terül el az úgynevezett „úri” temető. Ez a temető az elmúlt évszázadokban és századunk elején Póka kisbirtokos-nemes családjainak (Egyed, Gellért, Köntzey, Ménasági, Tavaszy, Teleki) temetkezési helye volt. Mivel az említett családok napjainkban a település területén utódok nélkül maradtak, 1970. március 15-én dr. Tavaszy Józsefné sz. Molnár Róza volt helybeli tanítónő a temetőt a pókai református egyháznak adományozta, azzal a kikötéssel, hogy az egyházközség gondozza és óvja, „mert az utánunk következő úgy fogja emlékünket kegyelettel óvni, ahogy azt tőlünk látja” [30.] – írta az adományozó. Ebben a temetőben áll napjainkban is az egyetlen még létező '48-as sír, Gellért Pálnak, az 1848–49-es szabadságharc helybeli résztvevőjének köből készített síremléke.

Ismert dolog, hogy a temetőknek történelmi jelentőségük is van emellett, hogy kegyhelyek. Történelmünk, múltunk, ittlétünk bizonyítékai, hirdetői. Kísérik az embert születésének első pillanatától létezésének utolsó pillanatáig, és évszázadok múltán is a helyükön maradnak. Még a földbe süllyedt, dűledező síremlékek és a már utódok nélkül maradt árva sírhantokon növő vadvirágok és cserjék is arra figyelmeztetnek, hogy az eltemetett ősöktől származó utódoknak szent kötelességük megőrizni őseik szellemét, nyelvét, hitét és síremlékeit.

8. Külföldi testvérkapcsolatok

(Kovács István pókai református lelkész feljegyzése 1999. június 24-én)

Az 1989-ben bekövetkezett politikai változások kedvező feltételeket teremtettek a gyülekezeti kapcsolatok kiszélesítésére, a külföldi kapcsolatteremtésre. Erdély számos településéhez hasonlóan a Református Egyházon keresztül Póka is testvérkapcsolatot alakított ki a svájci Riehen-Bettingen kisváros evang.-ref. egyházával.

A kapcsolatfelvétel már 1990 februárjában megtörtént, Bille Brandli, a svájci csoport akkori elnöke február 24-én keltezte bemutatkozó levelét.

Az első látogatásra a svájciak részéről 1990 nagycsütörtökén került sor. Lázba jött az egész falu. Volt istentisztelet, énekes bizonyágtétel, ruha- és élelmiszerosztás. Nagy József, a gyülekezet akkori lelkipásztora így ír erről az első találkozásról: „...a legnagyobb ajándék az, hogy több száz kilométerrel eljöttek hozzánk, hogy tudnak rólunk, hogy cselekvő szeretettel szolgálták szükségünket, hogy imádkoznak értünk, hogy újabb testvérekkel lettünk gazdagabbak”.

Kezdetben egymás kölcsönös megismerése mellett az egész falunak nyújtott anyagi támogatás is hangsúlyos volt: mezőgazdasági szerszámok, ruha és élelmiszer kiosztására került sor. Később az anyagi segítségnyújtás már nem annyira az egyes személyeknek szólt, a svájciak inkább a nagyobb befektetésekhez nyújtottak jelentős támogatásokat. 1991-ben egy autóbusz ajándékozását helyezték kilátásba Póka részére, az akkori körülmények bölcs felmérése azonban a busznál fontosabbnak, hasznosabbnak ítélte egy traktor vásárlását. Így sikerült 1991-ben svájci pénzből a Református Egyház számára egy U650-es traktort vásárolni, egy ekével. A segítség akkori értéke 501 000 lej volt, a traktor az egész falunak dolgozik.

Ugyanebben az esztendőben javította ki az egyház a régi iskolát is, amelyet 1957-ben államosítottak, de most ismét az egyház használhat, igaz, hogy egyelőre csak bérleményként. Az épület nagyon rossz állapotban volt, a felújítási munkálatok 850 000 lejbe kerültek. Ehhez az összeghez a pókaiak is hozzájárultak, de nagy segítséget jelentett a külföldi támogatás is.

Az anyagiak mellett nem feledkeztek el a külföldi testvérek a szellemi támogatásról sem. 1991-ben a pókai óvodának gyerekkönyveket, az iskolának 247 kötetet ajándékoztak, az egyházi könyvtárat pedig 86 művel gazdagították.

Ugyancsak svájci támogatással sikerült a földcsuszamlások miatt megrepedt falú parókia alapjainak megerősítése, a villanyhálózat kibővítése, vízpumpa és villanymelegítő felszerelése a fürdőszobában, valamint sok más kisebb javítási munka elvégzése.

A „nagyobb” kezdeményezések között elsősorban a gáz Pókába való bevezetését kell megemlíteni, melynek igen magas költségei nehéz kérdés elé állították a pókaikat. A Riehen-Bettingen-i gyülekezet azonban ismét önzetlennek és segítőkésznek bizonyult, 15 000 német márkával járult hozzá a munkálatok befejezéshez. További jelentős segítség volt 1998-ban egy 100 számos telefonközpont felszerelése Pókában, amely lehetővé teszi a faluban az egymás közti ingyenes telefonbeszélgetéseket.

Az évek során sok testvérkapcsolat felbomlott, megszűnt. Isten kegyelméből azonban a Riehen–Póka kapcsolat ma is fennáll, noha 9 év alatt két lelkipásztor távozott a gyülekezetből más szolgálati helyre. További terveik szerint a svájciak szeretnék támogatni a következő esztendőben a parókia tetőzetének kicserélését is.

Mindemellett – az anyagiakon túlmenően – időszerűnek látszik a lelki-szellemi kapcsolatok kiszélesítése, elmélyítése is.

Ezen testvérgyülekezeti kapcsolat által, az anyagiakon túl, ismereteinkben is gyarapodtunk, „beleköstölünk” a nyugati gondolkodásba, világnézetbe, kereszténységbe, és örömmel állapíthatjuk meg: testvérekre találtunk a Krisztusban. Mindezekért illesse köszönet a svájci Riehen-Bettingen-i gyülekezet tagjait, a dicsőség pedig a mi Urunk Istenünké legyen.